

Radoslav
Tomić

Dalmacija viđena iz prošlosti

ALBERTO RIZZI, *Guida della Dalmazia. Arte Storia Portolano 1. Quarnero e Dalmazia Settentrionale*, Trieste, Istituto Regionale per la Cultura Istriano-fiumano-dalmata; Edizione Italo Svevo, 2007, 670 str. ISBN 88-6268-060-0

ALBERTO RIZZI, *Guida della Dalmazia. Arte Storia Portolano 2. Dalmazia Settentrionale e Meridionale*, Trieste, Istituto Regionale per la Cultura Istriano-fiumano-dalmata; Edizione Italo Svevo, 2010, 848 str. ISBN 978-88626806-15

O hrvatskoj obali, njezinim regijama, povijesnim gradovima, umjetnosti i spomenicima napisano je mnoštvo knjiga, studija, članaka i osvrti. U tom labirintu vodiči zauzimaju posebno mjesto. Pisali su ih i domaći i strani autori vođeni različitim razlozima. Pojačano zanimanje za našu povijest, kulturu, umjetnost, ali i za svakodnevicu u njezinoj cjelovitosti uočava se, što je razumljivo, nakon raspada socijalizma i stvaranja hrvatske države. Najčešće je riječ o turističkim vodičima uglednih nakladničkih kuća u Europi i Americi. Osim takvih knjiga pojavljuju se i one koje nastoje biti nešto više od turističkoga vodiča pokušavajući se vinuti do štiva gotovo znanstvenoga karaktera u kojemu autor nastoji pokazati temeljito poznavanje hrvatske povijesti i umjetnosti. Dvije opširne knjige koje je napisao venecijanski povjesničar umjetnosti (i diplomat) Alberto Rizzi najambiciozniji su projekt koji se u *bedekerskoj* literaturi o hrvatskoj obali pojavio posljednjih godina. Dvije knjige sadrže 1518 stranica, a dopunjene su nizom, najčešće povijesnih fotografija, bibliografijom (u njoj su navedena samo djela tiskana od 2000. do 2007. godine) te kazalom imena i mjesta.

Uvodni dio prve knjige sadrži, kako je to uobičajeno, nekoliko općih poglavlja: kratku povijest te pogled na umjetnost i umjetnike od početaka do 20. stoljeća. Nakon tih sedamdesetak stranica slijedi vodič po gradovima i selima od Rijeke do Ulcinja, što znači od Istre do Albanije. Takav sadržaj knjige upućuje da je termin Dalmacije autor koristio prilično

široko i da je u njega "ugurao" Rijeku i cijelo Hrvatsko primorje na sjeveru, te Crnogorsko primorje južno od Spiča. Nije posve jasno zbog čega se autor odlučio da se dalmatinskim imenom koristi tako široko: ako to nije politički uvjetovano, možda je riječ o pojednostavljivanju, jer bi precizan i točan naslov bio složen (Vodič po Hrvatskom primorju, Dalmaciji, Boki kotorskoj i Crnogorskom primorju). To može unijeti zabunu kod suvremenoga čitatelja, koji najčešće malo zna o povijesnim granicama, jer Rijeka, Bakar ili Senj svakako nisu dio Dalmacije, iako autor na jednom mjestu postavlja (političko) pitanje: nije li Senj najhrvatskiji od svih dalmatinskih gradova? (*D'altronde non è forse Segna la più croata delle città dalmate?*) To bi vjerojatno trebalo značiti da je u Senju bio najslabiji utjecaj Talijana, Austrijanaca, Mađara, Turaka i Srba.

Kao i u svim drugim vodičima, autor i ovom slučaju sumira i preuzima podatke od drugih istraživača i pisaca. Rizzi se u pisanju koristio tekstovima hrvatskih znanstvenika pa se u tom smislu može reći da je temeljito upoznat sa svim dostignućima brojnih istraživača koji su pisali o umjetničkim spomenicima. Najveću pozornost autor je posvetio Dubrovniku i njegovim spomenicima izdvojevši za taj grad 93 stranice. Splitu je posvetio 64, Trogiru 66, Zadru 62, a Šibeniku 39 stranica. Od manjih urbanih sredina spomenimo Rab (20 stranica), Hvar (41 stranica), Korčulu (34 stranice), Omiš (26 stranica), Perast (29 stranica) i Kotor (31 stranica). Treba reći da

pisac spominje i manja sela i pojedine izdvojene spomenike: ponekad je kritički intoniran kada piše o obnovi spomenika ili o suvremenoj izgradnji koja je devastirala krajolik ili starije urbane cjeline. U nekim prigodama navodi malo poznate detalje iz povijesti (npr. podatak da je palači Stafileo u Trogiru živio kao dijete Ugo Foscolo ili da su intarzirane klupe u riječku crkvu Sv. Vida donesene 1944. godine iz katedrale u Gradu).

U nekim je prigodama Rizzi ponudio nova tumačenja umjetničkih djela: izdvađa se atributivni prijedlog za sliku *Bogorodice Bezgrešnoga Začea* u dubrovačkoj crkvi Sv. Frana (Johann Carl Loth), dok je manje uvjerljivo prizivanje bolonjskoga slikara Biagia Dalle Lame kao mogućega autora renesansne slike *Bogorodice s djetetom* u Dolu na Hvaru.

Imena gradova, sela, otoka i spomenika Rizzi piše na talijanskom jeziku, dodajući u zagradama i hrvatski oblik. Ako u najboljoj namjeri otklonimo bilo koju političku primisao o toj odluci, teško će se čitatelj snaći u tome, jer današnja generacija, podjednako u Italiji i Hrvatskoj ali i u drugim krajevima svijeta, neće znati da je Puntadura zapravo Vir kraj Zadra ili da je Tolero ime za Ploče koje su, ruku na srce, nastale u desetljećima kada na Jadranu nije vladala Venecija. Što se tiče osobnih imena autor nije konzistentan: neka je pisao samo u hrvatskoj varijanti, a neka u talijanskoj. Tako je Petar Hektorović pisan kao Pietro Ettore, Hanibal Lucić je Annibale Lucio... Balovići su Ballovich, Tripo Kokolja je Trifone Coccoglia, a Nikola Božidarević je Nicolò Ragusino ili Raguseo. Takav način pisanja očigledno je upućen čitateljima koji mogu prepoznati o čemu je riječ: čini se da je to u prvom redu starija generacija Talijana i Hrvata koji su dobro upoznati s kulturom *ottocenta* na priobalju. To su svakako i *esuli*, Talijani i drugi, koji su u ratnom i poratnim zbivanjima napustili istočnojadranske gradove. Čini se kao da je Rizzijev vodič, pisan po starinsku, oblikovan ugledajući se na stare vodiče iz vremena uspona Austro-Ugarske na Jadranu, u svom sentimentalnom prizivanju prošlosti, namijenjen upravo toj,

danas gotovo nestaloj i nepostojećoj populaciji koja Dalmaciju (od Rijeke do Bara) vidi kao prošlost koja se zaustavila pred jedno stoljeće. Taj starinski mali svijet (*piccolo mondo antico*) bilingvizma i dubokih procjepa na relaciji selo - grad, slavenstva i romanstva, hrvatstva i talijanstva zaista je nestao. To je vodič o regiji u kojoj je austrijska vlast i birokracija uspostavila jedinstveni zakon i kodekse koji su vrijedili na cijelom prostoru, bez obzira je li riječ o modernoj Rijeci ili "potonulom" Obrovcu koji je u Vodiču predstavljen vedutom sa sredenim kućama i živahnom lukom s mnoštvom brodova. Takav pasatizam oslanja se u prvom redu na austrijsko doba na Jadranu: vrijeme Lloyda, malih gradova, sačuvana krajoлика, kultiviranih polja, činovnika, svećenika, učitelja i etike koja je današnjim generacijama podjednako daleka i strana. Upravo stoga i Rizzijev vodič u kojemu nema fotografija u boji i blještavih reklama, svjesno želi, kako je u kratkom uvodnoj riječi napisao i Franco Luxardo, *Presidente della Società Dalmata di Storia Patria* u Veneciji, brinuti o svjedočanstvima prošlosti, čuvajući spomenike i uspomene o spomenicima svih vremena. Dvotomni Vodič po Dalmaciji, koji je u toj istoj Veneciji napisao Alberto Rizzi, pokušava zaustaviti vrijeme: čini se da smo čitajući njegove knjige (nastale uz golem trud i dobru upućenost) bili u kinoteci i gledali dokumentarni film snimljen 1900. godine. Nije slučajno među ilustracijama i jedna o podizanju spomenika Nikoli Tommaseu 1896. godine u Šibeniku. To je, nedvojbeno, obzor iz kojega je nastao i okvir u kojemu funkcionira Rizzijev vodič. Steče se dojam da je pred nama vodič koji priča o gotovo nestaloj zemlji. Iako mogu razumjeti autorovu melankoliju, ne želim smetnuti s uma riječi T. S. Eliota: *prestanemo li vjerovati u budućnost, prošlost više neće biti u potpunosti naša. Bila bi to prošlost neke mrtve civilizacije*. Jer duh klasične kulture s dalmatinske obale nije nestao, baštine ga svi oni koji u njoj prepoznaju temelje hrvatskoga identiteta. Takav pogled na našu prošlost u kojoj će zajedno moći biti Nikola Tommaseo i Vladimir Nazor tek će trebati napisati. ✕